

Σ τ η σ ί χ ο ρ ο ς

Έτσι ονομάστηκε ο χορικός ποιητής Τεισίας επειδή, τάχα, «πρώτος έστησε χορό».

Βίος
Τόπος
Χρόνος

Η αρχαία βιογραφική παράδοση τον συνδέει με τη Μεγάλη Ελλάδα (Νότια Ιταλία - Σικελία) και τον τοποθετεί χρονικά στο τελευταίο τέταρτο του έβδομου αιώνα και το πρώτο μισό του έκτου.

Γλώσσα
Εργο

Σε γλώσσα δωρική εμπλουτισμένη με άφθονα δάνεια από το επικό υλικό, έγραψε: α) τον *Κέρβερο*, τον *Κύκνο*, τη *Γηρουονήδα* και τη *Σκύλλα*, έργα γύρω από τον μύθο του Ηρακλή, β) τους *Νόστους*, την *Άλωση της Τροίας* και την *Ελένη*, εμπνευσμένα από τον Τρωϊκό κύκλο, γ) την *Εριφύλη* και ένα άλλο ποίημα για τη *Θήβα*, που αντιπροσωπεύουν τον Θηβαϊκό κύκλο, δ) την *Ορέστεια*, το *κυνήγι του Καλυδώνιου Κάπρου* και τα *Άθλα επί Πελία*.

Ο Στησίχορος οφείλει τη φήμη του στη μεταποίηση επικών θεμάτων σε μέτρα λυρικά. Με λατινική ευστοχία ο Κοϊντιλιανός παρουσιάζει τον «*Στησίχορο...να υποβαστάζει με τη λύρα του όλο το βάρος του επικού άσματος*». Η αποσπασματική γνώση της ποίησής του αρκεί για να διαπιστωθεί η θεματική συγγένειά της με την εικαστική τέχνη της εποχής του.

25. οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος (11D, 62P)

οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος,
οὐδ' ἔβας ἐν νηυσὶν εὐσέλμοις
οὐδ' ἵκεο Πέργαμα Τροίας.

δεν αληθεύει αυτή η ιστορία·
ούτε σε καράβια καλοσκάμιστα
μπήκες εσύ ποτέ, ούτε έφτασες
στης Τροίας την ακρόπολη.

INK

Δεν εἶν' αληθινός αυτός ο λόγος.
Δεν μπήκε στα καλόσκαμνα καράβια.
Δεν έφθασε στα Πέργαμα της Τροίας !

Σ. Μενάρδος

Δεν εἶναι αληθινός αυτός ο λόγος·
Δε μπήκες στα καλοφτιασμένα τα καράβια,
Μήτε στα κάστρα πήγες της Τρωάδας.

Η. Βουτιερίδης

Λεξιλόγιο

1. ἔτυμος

ἔτυμος, -ον (ομηρικό επίθετο) = αληθινός, γνήσιος

2. εὐσέλμοις

εὐσελμος, -ον (σέλμα) = με καλό κατάστρωμα, καλοφτιαγμένο, στερεό

2. νηυσὶν (ιωνικό) = ναυσίν

ἢ ναῦς, τῆς νεῶς (νηός), τῆ νηί, τήν ναῦν, ᾧ ναῦ
αἱ νῆες, τῶν νεῶν, ταῖς ναυσί, τάς ναῦς, ᾧ νῆες

2. ἔβας (δωρικό) = ἔβης

3. ἴκειο = ἴκου (ασυναίρετος αόριστος β' του ἰκνέομαι)

3. πέργαμα Τροίας

Ἡ ακρόπολη της Τροίας και, συνεκδοχικά, ἡ Τροία.

26. ἄγε Μοῦσα λίγει' (16D, 104P)

*ἄγε Μοῦσα λίγει' ἄρξον ἀοιδᾶς ἐρατῶν ὕμνους
Σαμίων περὶ παίδων ἐρατᾶι φθεγγομένα λύραι*

Εμπρός, καλλίφωνη Μούσα, αρχίνα να ψάλλεις τραγούδια
για τ' αγαπημένα Σαμιωτόπουλα παίζοντας την προσφιλή
σου λύρα.

Κ. Τοπούζης

Γλυκόφωνη Μούσα, έλα αρχίνα τραγούδια, ψάλλοντας ὕμνους με τη
γλυκιά σου τη λύρα για τα γλυκά των Σαμίων παιδιά.

Μ. Ι. Μπαχαράκης

Λεξιλόγιο

Το απόσπασμα αναφέρεται στην παθητική ιστορία του άτυχου έρωτα της Ραδίνης και του Λεόντιχου, ξαδέρφου της, που ως μέλη αποστολής από τη Σάμο έφθασαν στην Κόρινθο και θανατώθηκαν από τον τύραννό της. Το εναρκτήριο δίστιχο είναι δομημένο γύρω από τον άξονα της επαναφοράς ἐρατῶν - ἐρατᾶ. Η αρχαιότητα γνώριζε πολύ καλύτερα από εμάς τον ερωτικό Στησίχορο.

1. ἄγε

προστακτική του ρήματος ἄγω, χρησιμοποιούμενη ως επίρρημα = εμπρός, έλα

1. λίγει'

Το επίθετο λίγειος, -α, -ον είναι μεταγενέστερος τύπος του λιγύς, -εῖα, -ύ = με καθαρή, διαπεραστική, γλυκιά φωνή

1. ἄρξον

ἄρχω = αρχίζω, ξεκινώ (+ γενική)

1. ἀοιδᾶς (δωρικός τύπος) = ἀοιδῆς

ἀοιδή, ἦ = το τραγούδι (<ἀείδω). αντικείμενο του ρήματος ἄρξον

1. ἐρατῶν· προσδιορίζει τη λέξη παιδῶν

ἐρατός, -ή, -όν = αγαπημένος, αγαπητός [<ἔραμαι]

2. παίδων

ὁ/ἡ παῖς, παιδός

2. φθεγγομένα

φθέγγομαι = ψάλλω, μιλώ δυνατά και καθαρά

2. λύραι

δοτική του οργάνου

Σχόλια

25. Έχει σωστά επισημανθεί ότι η περίπτωση της διαβόητης Ελένης — της ωραιότατης κόρης του Δία, η οποία απάτησε τον βασιλικό σύζυγό της για χάρη του ωραίου βασιλόπουλου από την εξωτική Ανατολή και με τη διαγωγή της προκάλεσε τον μεγαλύτερο πόλεμο στην προϊστορική μνήμη των αρχαίων— συνιστούσε ένα σκάνδαλο πρώτου μεγέθους για τους παλαιούς ποιητές και συγγραφείς, και συχνά απασχόλησε τη λογοτεχνία. Εξού και η ύπαρξη τόσο διαφορετικών παραλλαγών του βασιλικού μύθου, και τόσο διαφορετικών ερμηνειών του κατά καιρούς.

Το τρίστιχο προέρχεται από την *Παλινωδία*, στην οποία ο ποιητής, κατά την παράδοση, ανέκρουε πρῦμα για όσα εις βάρος της Ελένης ισχυρίστηκε στο προηγούμενο ποίημά του, εξαιτίας του οποίου υπέστη προσωρινή τύφλωση· έτσι ανέβλεψε. Η υπαναχώρηση, με εκμετάλλευση του ρητορικού τεχνάσματος της τριπλής άρνησης, διατυπώνεται με τον πιο κατηγορηματικό και απερίφραστο τρόπο. Τον τριπλό παραλληλισμό των συντακτικών μελών χρησιμοποιεί και ένα άλλο απόσπασμα, από τα κυριολεκτικώς ψίχουλα του Στησιχόρου που διέσωσε η παράδοση. (Στον

στ. 1: ο “λόγος” αναφέρεται στην προηγούμενη, προσβλητική, εκδοχή του μύθου.)

—Λένε ότι, αν υπάρχει κάποια αλήθεια στην παράδοση (και δεν πρόκειται εξολοκλήρου για λογοτεχνικό ανέκδοτο, από αυτά που πολύ συνηθίζονταν στην αρχαία μεταριστοτελική κριτική), τότε η προσωρινή τύφλωση πρέπει μάλλον να αναφερόταν σε πνευματική τύφλωση. Όσο γιατί αποφάσισε να συνθέσει την Παλινωδία, υποτέθηκε κάτι τόσο δραστικό όσο λ.χ. μια επίσκεψη του ποιητή στη Σπάρτη, περιβάλλον όπου (μόνον εκεί, από όλη την Ελλάδα) η Ελένη απήλαυε τιμών τοπικής θεότητας, πόσο μάλλον αν επρόκειτο για έργο που παραγγέλθηκε και/ή εκτελέστηκε στην έδρα μιας από τις μεγαλύτερες δυνάμεις του μητροπολιτικού ελληνισμού, για την αποκατάσταση της χαμένης μυθολογικής τιμής της Σπάρτης. Είναι άλλωστε γνωστό ότι οι ελληνικές υπερδυνάμεις αυτή την εποχή ζωηρότατα ενδιαφέρονταν για την προβολή τίτλων μυθικής ευγένειας, στο πλαίσιο της αναπτυσσόμενης πολιτικής τους προπαγάνδας. Το απόσπασμα κατά τούτο είναι διδακτικό, διότι καθίσταται σαφές πόσο συχνά κινούμαστε στο ομιχλώδες τοπίο μεταξύ αρχαίας λογοτεχνικής ανεκδοτολογίας και νεότερων υποθέσεων, με βάση τη λογική πιθανότητα και τα εκτελεστικά συμφοραζόμενα της αρχαϊκής ποίησης.

—Στις λεπτομέρειες: είναι φανερό από τους στ. 2-3 ότι στην πρώτη εκδοχή ο Στησίχορος έβαζε την Ελένη να ταξιδεύει στην Τροία, σύμφωνα και με την επικρατέστερη παράδοση· στην Παλινωδία όμως είτε την άφηνε να παραμένει στη Σπάρτη είτε την ταξίδευε με κάποιον τρόπο στην Αίγυπτο, όπου την εξασφάλισε ο Πρωτέας, στέλνοντάς αντ’ αυτής με τον Πάρη στην Τροία ένα είδωλό της. Από τη σύγκριση των αρχαίων πηγών (του Πλάτωνα, Πολιτεία 9.586c, και του Δίωνα του Χρυσοστόμου, 11.40) προκύπτει ότι το είδωλο αποτελούσε εύρημα του Στησίχορου, το οποίο υιοθέτησε και ο Ευριπίδης στη δική του τραγωδία· βλ. Ελένη, 44 εξξ., όπου η ίδια η ηρωίδα λέγει

λαβὼν δέ μ' Ἐρμῆς ἐν πτυχαῖσιν αἰθέρος
νεφέληι καλύψας [. . .]
τόνδ' ἐς οἶκον Πρωτέως ἰδρύσατο

και 58-59: ἐς Ἴλιον / οὐκ ἦλθον.

Η παραλλαγή περί ειδώλου και στην "Ελένη", (Ημερολόγιο Καταστρώματος, Γ) του Γιώργου Σεφέρη. Οι στ. 29-31 της "Ελένης" παραφράζουν ελεύθερα Στησίχορο. Περίφημος ο καταληκτικός σεφερικός στίχος 68: — “για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη”.

26. Την αρχή της Ραδίνης τη διέσωσε ο Στράβων, Γεωγρ. 8.3.20:

*καὶ πεδίον δ' αὐτόθι καλεῖται Σαμικόν· ἐξ οὗ πλέον ἄν τις τεκμαίροιο
ὑπάρξαι ποτὲ πόλιν τὴν Σάμον. καὶ ἡ Ῥαδίνη δὲ ἦν Στησίχορος
ποιῆσαι δοκεῖ, ἧς ἀρχή*

*ἄγε, Μοῦσα λίγει', ἄρξον ἀοιδᾶς ἐρατῶν ὕμνους
Σαμίων περὶ παίδων ἐρατῶν φθεγγομένα λύραι*

*ἐντεῦθεν λέγει τοὺς παῖδας. ἐκδοθεῖσαν γὰρ τὴν Ῥαδίνην εἰς Κόρινθον
τυράννῳ φησὶν ἐκ τῆς Σάμου πλεῖστον Ζεφύρου, οὗ δῆπουθεν
τῆς Ἰωνικῆς Σάμου· τῷ δ' αὐτῷ ἀνέμῳ καὶ ἀρχιθέωρον εἰς Δελφοὺς
τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς ἐλθεῖν, καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτῆς ἄρματι εἰς Κόρινθον
ἐξορμῆσαι παρ' αὐτήν· ὃ τε τύραννος κτείνας ἀμφοτέρους ἄρματι
ἀποπέμπει τὰ σώματα, μεταγνοὺς δ' ἀνακαλεῖ καὶ θάπτει.*

[(Στη Ν. Ἡλιδα) εκτείνεται μια πεδιάδα που οι ντόπιοι την ονομάζουν Σαμικό πεδίο, και τούτο μπορεί να θεωρηθεί ισχυρότερο τεκμήριο για το ότι υπήρχε εκεί κάποτε μια πόλη καλούμενη Σάμος. Επιπλέον, η Ραδίνη, που μοιάζει να είναι έργο του Στησίχορου, και αρχίζει

Εμπρός αρχίνα, ω Μούσα, κτλ.

λέει ότι από αυτή τη Σάμο ήταν τα παιδιά. Γιατί αφηγείται πώς, όταν η Ραδίνη δόθηκε σύζυγος στον τύραννο της Κορίνθου, ταξίδεψε για και από την Σάμο μόλις φύσηξε δυτικός άνεμος - επομένως αποκλείεται να επρόκειτο για την Ιωνική Σάμο. Ο ίδιος άνεμος μετέφερε ως αρχιθέωρο τον αδελφό της στους Δελφούς. Ο εξάδελφός της που συνδεόταν μαζί της ερωτικά ξεκίνησε με την άμαξά του για την Κορίνθο· ο τύραννος τούς σκότωσε και τους δυο κι έστειλε πίσω τα πτώματά τους μέσα στην άμαξα· αργότερα όμως άλλαξε γνώμη, τους έφερε πίσω και επέτρεψε την ταφή τους.]

Το δίστιχο είναι αξιοπρόσεχτο: αποτελεί μια τυπική για το έπος αποστροφή προς τη Μούσα να αναλάβει “προσωπικά” το τραγούδι πάνω στο δοσμένο θέμα.

Από τις κρίσεις αρχαίων για τον Στησίχορο:

- Ερμογένης, *Περί ιδεών* 2.4: *καὶ ὁ Στησίχορος σφόδρα ἠδύς εἶναι δοκεῖ
διὰ τὸ πολλοῖς χρῆσθαι τοῖς ἐπιθέτοις.*

- Λογγίνος, *Περί ύψους* 13.3 *μόνος Ἡρόδοτος ὁμηρικώτατος ἐγένετο; Στησίχορος ἔτι πρότερον . . .*

- Διον. Αλικ., *Περί Μιμῆσ.* 2.421 *...ἄρα δὲ καὶ Στησίχορον ... κατορθοῦντα ... τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν κατὰ τὰς ὑποθέσεις πραγμάτων, ἐν οἷς τὰ ἦθη καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν προσώπων τετήρηκεν [κοίταξε καὶ τὸν Στησίχορο πῶς επιτυγχάνει ἐκεῖ ὅπου καὶ ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος δείχνουν τὴν τεχνικὴν αὐτῶν ἀνωτερότητα, καὶ ἐπιπλέον πῶς ἐπιβάλλεται ἐκεῖ ὅπου ἐκεῖνοι ὑπολείπονται, ἴτοι ἐπὶ τῆς μεγαλοπρέπειας τοῦ χειρισμοῦ τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν, γὰρ αὐτὴς ἔχει κρατήσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τὰς ἰδιαιτερότητας τῶν χαρακτήρων αὐτῶν.]*

Ερωτήσεις

Απόσπ. 25

1. Ποῖον ἐκφραστικὸν τρόπον χρησιμοποιεῖ ὁ Στησίχορος ἐπὶ τὴν Παλινοῦδία αὐτοῦ;
2. Ποῖαν ἀπήχησιν εἶχε ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Στησίχορου γὰρ τὸν μῦθον τῆς Ἑλένης ἐπὶ τὸν Εὐριπίδην; Πῶς τὴν ἀξιοποιεῖ ὁ Σεφέρης ἐπὶ τὴν δικὴν αὐτοῦ «Ἑλένη»;

Απόσπ. 26

3. Συγκρίνετε τὸ προοίμιον τῆς *Ραδίνης* μετὰ τὰς ὁμηρικὰς ἐπὶ αὐτῶν. Ποῖα κοινὰ σημεῖα παρουσιάζουσιν καὶ ποῖα διαφορὰ ἐπὶ σχέσιν μετὰ τὰ συμφραζόμενά αὐτῶν;